

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

BERETNING

OM

DOMMERFULDMÆGTIG AF AABENRAA

ERIK BONDO SVANE'S

ILLEGALE ARBEJDE, FANGENSKAB OG DØD

UNDER TYSK TVANGSARBEJDE

Karakteristisk for Grundlaget for denne Beretning er det, at *Udnesbyrdene* om Erik Bondo Svanes Skæbne, særlig i de tyske Koncentrationslejre, er ret divergerende, først og fremmest vedrørende den sidste Tid i Hamborg, og det saavel om Dødsdagen som Dødstidspunktet. Dette skyldes den almindelige Svækkelse hos Kammeraterne og endvidere at det, at en Medfange gik bort, var noget dagligdags for de andre Koncentrationslejr-fanger.

E. B. S. kom ind i *Frihedskampen* i Aabenraa og var med i Byledelsen, der havde Overlæge Wollesen som Chef. Gennem sin Stilling som Ungdomsleder havde han særlige Betingelser for at organisere Grupper, han var »Frit Danmark«s Repræsentant paa Stedet, han var Mellemmand ved Levering af Vaaben og arrangerede en Rute ad Søvejen til Fyn for det Tilfælde, det skulde blive nødvendigt at undgaa Lillebæltsbroen. Han deltog i Uddelingen af ret store Pengebeløb til trængende Frihedskæmpere eller deres Paarørende og var inde i det meste af Arbejdet med Organisering af Modstanden i By og Amt. I København havde han direkte Kontakt med Frihedsraadet og fremførte overfor et af dettes Medlemmer sine Synspunkter vedrørende Sydslesvig.

Saavel da ORS. Boeck maatte flygte, som da Overlæge Wollesen blev taget, fik E. B. S. Advarsler om selv at bringe sig i Sikkerhed, men vilde nødtigt lade sig skræmme bort fra sit nationale Arbejde i Aabenraa.

Om Aftenen den 18. Oktober 1944 brændte han alle Papirer, og den 19. Oktober foregik *Arrestationen*. Gestapo havde om Formiddagen henvendt sig paa Retsbygningen, men det var blevet sagt, at han var paa udgaaende Forretning. Han fik Besked om det tyske Politis Besøg, men gik paa sædvanlig Maade til Middag og mødte Kl. 2 igen paa Kontoret, hvorpaa det tyske Politi Kl. ca. 2¹/₄ indfandt sig paa Domhuset og arresterede ham samt førte ham over i den tyske Afdeling af Arresten. Det har været svært at forstaa, hvorfor han ikke prøvede en Flugt, men han har selv hævdet, at der var saa mange hjemmetyske Stikkere i Aabenraa, at han ansaa Flugt for umulig.

I Arresten blev der fra dansk Side vist ham enestaaende Hjælp, særlig paa hans Fødselsdag den 23. Oktober, da han fyldte 33 Aar.

De danske Fængselsbetjente uds muglede Breve og lod ham høre Radio, idet de stillede ind paa England og drejede saa højt op, at Lyden forplantede sig gennem Celle væggen. Imidlertid blev der opsnappet et uds muglet Brev fra en Medfange, og herefter skærpedes Fængselsopholdet betydeligt. E. B. S. halvfrøs i Cellen, han læste om og om igen Arresthusets slidte Bøger; Tiden faldt ham lang — fra Cellen bestemte han Dagens Tidspunkter ved Hjælp af af- og indgaaende Tog paa den nærliggende Station. Den daglige Opmuntring var Gaardturen sammen med andre Fanger, hvorunder »die Häftlinge« maatte vandre rundt og rundt om en Tørvestak med Hænderne paa Ryggen. Andre Lyspunkter for ham var, at der daglig blev bragt ham Kaffe fra »Folkehjem«, som han delte med sine Medfanger, og endvidere ogsaa forskellige Besøg i fingeret tjenstligt Anliggende fra Dommerkantoret. I Fængslet havde han iøvrigt Lejlighed til at skrive en mindre Afhandling om Aabenraa Kirke færdig.

2 Gange kom han i Forhør i Gestapos Hovedkvarter i ORS. Boecks beslaglagte Villa. Første Gang klarede han for sig; anden Gang var han forinden anbragt i mørk Arrest paa Vand og Brød i Villaens kolde Kælder, hvor der kun fandtes en Træbriks; han kunde ikke sove for Kulde, og overfor fældende Beviser maatte han derfor tilstaa noget om sin illegale Virksomhed.

Den danske Arrestforvarer sørgede paa bedste Maade for dansk Julemad Juleaften.*)

Den 30. December blev han ført i Automobil til Frøslev og her anbragt paa Stue 13 sammen med mange Sønderjyder. Skønt dette var strengt forbudt, holdt han dog 3 Foredrag for ca. 40 Kammerater om Sønderjylland og kunde paa Grund af sit store Kendskab til Emnet beherske Stoffet undenad og udarbejde Vægkort til Illustration. Særlig et Foredrag om Dannevirke vandt stor Anerkendelse, hvad der glædede ham meget. Lejrlægen forberedte ham paa, at han, hvis han blev ført syd paa, skulde spise selv det værste Hundeæde for at faa al den Næring, det overhovedet var muligt, og fremfor alt bevare Viljen til at leve, ligegyldigt hvor galt det gik.

Kammeraterne i Frøslev var klar over, at han vanskeligt kunde klare sig i en eventuel Koncentrationslejr, da han var lidet praktisk og ikke tog haandværksmæssigt paa Redskaberne.

Den 12. Januar var der Appel i Frøslevlejren Kl. 4 Morgen og ikke Kl. 6, hvilket betød, at der skulde være Deportationer. Den danske Kaptajn Digmann — selv Fange — raabte ca. 70 Sønderjyder op, herunder bl. a. E. B. S. Disse tog hastig Afsked med deres Kammerater og gik

*) Se Skildring af E. B. S.s Cellekammerat, Havnearbejder Hans J. Lassen, i „Sønderjyden“ den 24. December 1945.

ned paa venstre Fløj. E. B. S. blev udstyret med flere Sæt Undertøj og med en Mængde Cigaretter, idet dette var det egentlige Betalingsmiddel i Lejrene. Imidlertid fik han ingen Glæde af nogen af Delene, idet alt blev taget fra ham.

Deportationen skete som Retortion i Anledning af en Ildkamp i København; til Tyskland blev ført foruden den sønderjydske Løjtnant Iversen-Gruppe, hvortil E. B. S. hørte, mange andre danske, ialt ca. 250, stuede sammen i 6 Kreaturvogne, der blev laaset. Fangerne maatte staa op og fik hverken vaadt eller tørt (bortset fra en Frokostpakke fra Lejren) og maatte forrette deres Nødtørft i et Hjørne af Vognen. E. B. S. betragtede gennem en Sprække Sydslesvig og fortalte sine Kammerater om de historiske Valpladser, man passerede. For sidste Gang gensaa han, der arbejdede paa en Bog om det gamle danske Land syd for Grænsen, disse Landskaber og fortalte Kammeraterne om de Egne, Fangetransporten passerede.

Jernbaneturen gik til Koncentrationslejren *Neuengamme* ved Hamborg, hvortil Toget ankom samme Dag. De berygtede Koncentrationslejre er nu indgaaende beskrevet f. Eks. af Chefredaktør Niels Jørgensen i Bogen »Fra det tyske Slavemarked«, af Læge Paul Thygesen i »Læge i tyske Koncentrationslejre«, samt i danske Politifolks Beretninger, »19. September«; endvidere af Anders Georg: »I tysk Fangenskab«, af Paul Gerner Nielsen i »Gæst hos Gestapo, og endelig gennem Nürnberg-Forhørene og talrige Avisartikler. Angaaende disse Lejres almindelige Indretning maa derfor henvises til disse Anklageskrifter.

Fangerne fik først hver en Snor om Halsen med et Nummer, E. B. S. fik Nr. 69.185, derpaa blev alt Over- og Undertøj taget fra dem, ligeledes Ur, Vielsesring og medbragt Tobak. De blev ikklædt gammelt aflagt Tøj fra afdøde Fanger, usle og snavsede Ting, der var overmalet med Striber og paasyet brogede Lapper. E. B. S. var ved denne Lejlighed forholdsvis heldig, idet han fik fat i en Damefrakke med Pelskrave, men fik paa den anden Side kun tildelt noget elendigt aflagt Dameundertøj. Endvidere blev de klippet fuldstændig skaldet paa Hovedet og barberet over hele Kroppen.

I Lejren blev hver Morgen Ligene af de i Nattens Løb døde Fanger — ca. 80 til 90 Mand pr. Døgn — baaret ud og lagt nøgne langs hver Barak.

Det værste var de timelange Appeller i alt Slags Vejr, idet hele Styrken, henved 40.000 Mand, var stillet op paa Paradepladsen og skulde staa her i Frost og i Regn, indtil det havde vist sig, om Tallet paa Fangerne stemte med Stykelisterne.

De 12 Ovne i Krematoriet arbejdede Dag og Nat. Suppen var uspiselig, men straks ved Ankomsten fik Danskerne en Røde Kors Pakke.

E. B. S. vilde absolut prøve at staa det igennem. Han søgte at hærde sig gennem kolde Afvaskninger og forsøgte i Mangel paa Undertøj at holde Varmen ved at stoppe sig ud med Træld. Han og Christian Viereck fra Aabenraa havde de første 14 Dage intet andet Arbejde end at skure Toiletter, og E. B. S. fik derfor Lejlighed til at gøre Bekendtskab med nogle Franskmand og til med dem at drøfte de parallelle Forhold i Elsass-Lothringen og Sønderjylland. Der Blokälteste, en tysk Kommunist, var flink overfor Danskerne.

Imidlertid var Neuengamme væsentlig en Opsamlings- og Gennemgangslejr, hvorfra Fangerne blev sendt ud paa Arbejdstransporter.

Omkring den 28. Januar blev ca. 150 danske udtaget til en saakaldt *Transport til Hamborg*, idet Danskerne endnu var friske og endnu havde Kræfter til haardere Arbejde. Danskerne bestod dels af saakaldte »asociale«, af Tyskerne fundet frem fra de danske Strafferegistre og deporteret, dels af Patrioter som E. B. S. Inden Afrejsen blev der uddelt 30 Sæt varmt Røde Kors Tøj, men E. B. S. fik ikke Part i dette, idet de »asociale« tilegnede sig Sættene.

Transporten foregik i aflaaet Kreaturvogn ganske som Transporten fra Frøslev.

Arbejdslejren i Hamborg laa paa *Dessau Ufer* ved Hamborg Sydbanegaard og var indrettet i en gammel Lade. Det var en forladt Krigsfangelejr, det regnede gennem Taget, og der var Is under Loftet, de sov to i hver Køje paa en Papirpose med Halm og havde hver 1 Tæppe. At der var Lus og Rotter, følger af sig selv.

I Forbindelse med Laden var indrettet et Beskyttelsesrum, der laa nær op ad Elben, saaledes at her var fugtigt, idet Vandet kunde sive igennem Væggen.

Fra denne Lejr blev Danskerne ført ud paa Tvangsarbejde paa Oliefabriken »*Renania*«, der var blevet bombet. Endnu saa man, hvordan Jernbaneskiner og Tankvogne var blevet slynget op i Husgavlene og sad fast der. Fangerne skulde foretage Oprydningsarbejde indenfor Ruinerne.

Dagen begyndte med, at Styrken blev kaldt op Kl. 4. Den stod saa til Morgenappel ca. 1 Times Tid, hvorpaa hver Mand fik en Kop saakaldt Kaffe (de vilde hellere have haft rent Vand) og et tykt Stykke Rugbrød samt 5 gr. Margarine. Derefter tog Fangerne med Sporvogn eller marcherede til Arbejdspladserne. Til Frokost fik de her Roesuppe. Naar de kom hjem, var der atter Appel, hvorpaa der regelmæssigt var langvarig Luftalarm, idet det jo var Tiden for de store Indflyvninger over Tyskland. Alle Fanger blev da jaget i Beskyttelsesrum, medens 3 Tyskere paa hver Side stod med Piske og slog dem, hvis ikke alle 1000

Mand hurtigt nok kom ned gennem en Kælderhals af 2 m Bredde. I Beskyttelsesrummet var isnende koldt og fugtigt. Efter Luftalarmen blev der atter holdt Appel, idet det ofte hændte, at Fanger var døde i Beskyttelsesrum eller saa svage, at de ikke kunde komme op, og Tyskerne atter vilde konstatere, om hele Styrken var der.

Herefter fik Fangerne Middagsmad bestaaende af Roesuppe eller Kaalrabisuppe (nærmest en Slags Opvaskevand), og ofte først ved 12-Tiden om Natten og da ganske kold, idet Suppen blev bragt ud allerede midt paa Dagen.

Alle led de under et Underskud af Søvn (idet de kun fik sovet 4—5 Timer i Døgnet), af Kulde og af Sult samt især fordi de saa at sige aldrig sad ned. Undertiden kunde en Appel vare 5 Timer, og Dag for Dag gik det nedad med Helbredet.

I Barakkerne var de sammen med Russere, Polakker og Hollændere. Oprindelig saa Danskerne med Foragt paa Russerne, fordi disse spiste Affald, men i Løbet af kort Tid var Danskerne saa udsultede, at de gjorde det samme. Russerne og Polakkerne stjal fra Danskerne, tog Røde Kors Pakkerne under Hovedpuden, naar Danskerne sov (de var for trætte til at mærke, hvad der skete) og stjal Toiletpapir fra Røde Kors Sendingerne for at bruge det til Cigaretpapir om Erstatningste.

Lederne i Lejren var S.S.erne, der benyttede som Hjælpere de saakaldte Kapoer (d. v. s. Konzentrationslejrpoliti), som bestod af tyske, almindelige civile Fanger (Mordere, Voldtægtsforbrydere m. v.), der mishandlede de politiske Fanger af Frygt for, at de selv skulde blive straffet.

Mange af E. B. S.s Kammerater har fortalt om de grusomste Misgerninger. En har berettet, hvordan »Kapoerne«, naar en Dansker skulde straffes, f. Eks. have 20 Slag Pisk, forlangte, at en anden Dansker skulde forrette Afstraffelsen. Gjorde han det ikke tilstrækkelig haardt, eller vendte hans Landsmænd Hovedet bort, fik de selv den dobbelte Straf.

En anden har set, at Blokältester kløvede Hovedet med et Stoleben paa en Polak, der var saa svag, at han ikke kunde staa op om Morgen.

En tredje har set en Hollænder blive pryglet ihjel.

Engang blev 6000 Fanger stuvet sammen i et moderne stort Beskyttelsesrum for at man kunde prøve, om dette var gastæt.

Alle havde de Dysenteri. Det gik galt i Sporvognen, og det var et regelmæssigt tilbagevendende Syn at se en Mand vaske Bukser; men ved Hjælp af raa Havregryn fra Røde Kors Pakkerne fik de standset Diarréen.

Slimhinderne var ødelagt paa Grund af Vitaminmangel. Næserne løb, og de fik Vand i Benene, de saakaldte Hungerødemer.

Det gjaldt om at »organisere«, d. v. s. bytte sig til Smaagoder. I den

første Tid kom der ingen Røde Kors Pakker, idet disse vel nok regelmæssigt ankom til Hovedlejren, men ikke blev bragt ud til Transporterne. Med lidt Pølse o. l. kunde man organisere sig til nogle Lapper til at vikle om Benene. De havde intet Undertøj, men brugte Bølgepap fra Røde Kors Pakkerne, ingen Strømper eller Vanter, saa Hænder og Fødder var blaafrøse.

Imidlertid forlangte S.S.erne Part i Cigaretterne for at udlevere Pakkerne. Kapoer og Blokältester krævede ogsaa Andel, og endelig blev der stjålet fra Pakkerne af de andre Medfanger.

De varme Ting, man kunde tiltuske sig, blev taget fra Fangerne hver 14. Dag, hvorpaa der kunde begyndes forfra.

Paa denne Transport døde $\frac{1}{3}$ af Danskerne, ca. 50 af 150 Mand. Af alle 40 Hollændere kunde ikke een staa det igennem. Ligene blev normalt baaret over i Lighuset, Guldet brækket ud af Tænderne, hvorpaa der gik en Jernbanevogn hver 8. Dag til Hovedlejren med nøgne Lig.

Danskerne blev haarde og forraaede og glædede sig, naar de saa tyske dræbte efter de store Luftbombardementer.

Til at begynde med holdt E. B. S. Modet oppe og søgte at lære de »asociale« Kammerater det nødvendige Tysk, saa de forstod Kommandoerne og kunde deres Numre.

Efter en 14 Dages Forløb blev han alvorligt syg af Dysenteri og Hungerødemer i Benene, der blev ganske elefantagtige, saa han ikke kunde være i Træskoene, men maatte klare sig med Tagpap og Staaltraad viklet om Benene, ligesom han havde Staaltraad i Bukserne.

I Lejren gik det haardest ud over Intelligensen, og S.S.erne var særlig ude efter E. B. S., idet han tog ukendt og kejtet paa alt Værktøj, og idet han, som en S.S.er brølede: »saa saa stuelærd ud.« En af dem smadrede hans Brillen, hvad der gjorde ham ret hjælpeløs.

Det lykkedes E. B. S.s Far gennem Røde Kors at faa et Brev igennem til ham. Han var den eneste, der fik Brev og var lykkelig herfor, men kom helt ud af Ligevægt gennem denne Hilsen, idet den kaldte Mindet om Hjemmet saa stærkt frem, og idet man kun kunde klare sig, naar man lukkede brutalt af for alt andet end det øjeblikkelige. Han tumlede med, hvordan han i de faa tilladte Linjer skulde kunne give et Svar af nogenlunde virkeligt Indhold.

Tyskernes stadige Brølen og Skrigen og deres Raahed sled paa Nerverne. Yderligere fik han Bronchitis, saa Stemmen næsten var væk.

Til Læge kunde han ikke komme officielt, thi, som en S.S.-Leder sagde: »I denne Lejr kendes kun 2 Grupper, døde eller raske.« Lægerne var selv Fanger, de maalte kun Temperaturen et Øjeblik i Armhulen. Den franske Læge turde ikke indlægge Fangerne, selv om de var syge,

da hans Forgænger, en hollandsk Læge, var blevet sendt til en strengere Lejr, fordi han havde været for imødekommende mod syge Fanger.

Tilslidst gik E.B.S. i en Døs. Han, som havde hjulpet saa mange over den saa farlige Humørkrise, tænkte for meget paa Hjemmet og tabte Troen paa, at han kom tilbage. Russerne kunde i Trængselen røve Brødet ud af Haanden paa ham. Han svarede ikke, naar Kammeraterne talte til ham.

Om nedennævnte Episode er givet mange Vidnesbyrd. Nogle Vidner paastaar, den refererer sig til, at E. B. S. skulde bære en Cementsæk, hvad han var ude af Stand til, hvorefter han blev pryglet.

Andre Vidner, og disse synes de mest overbevisende, har fortalt, at hans Ben var blevet saa sløje, at han kun kunde beskæftiges med Hjemmearbejde. Han puslede med at hugge Mørtel af gamle Mursten og skulde Dagen før han døde bære 5 Mursten ad Gangen, men kunde kun magte 2, hvorpaa en S.S.er havde slaaget ham med Gummiknippel og sparket ham samt raabt op om, at Danskerne var Svæklinge.

Om Datoen og Klokkeslættet, da han døde, er Beretningerne ogsaa uoverensstemmende. Nogle mener, at han er styrtet i Geledet ved en Appel, nogle at han er død i sin Køje om Aftenen, nogle at han er død om Morgenen. Imidlertid synes de Vidner, der har givet mest exakte Oplysninger, at samstemme i, at han døde Mandag Aften den 5. Marts 1945 ved 8-Tiden. Den Dag var han saa svag, at han kun havde kunnet sidde og hugge Mursten til. Luftalarmen var ualmindelig kort, og paa Vejen op fra Beskyttelsesrummet kunde han ikke gaa selv, men maatte støtte med Hænderne mod Muren. Kammerater hjalp ham op i Køjen og gav ham et Glas Vand. Kort efter saa de, at han laa med det for ham saa karakteristiske venlige Smil fra de første Dage i Lejren, som var han befriet; men han aandede ikke mere.

Hans Sengekammerat lagde sig over i en anden Køje.

Om Morgenen den 6. Marts udtalte Jul. Berndt fra Aabenraa: »Nu er atter en af vore Kammerater død, en der har betydet meget for os Sønderjyder; lad os blotte Hovedet, vor gode Kammerat Svane er død.«

Alle Danskerne tog derpaa Huen af deres maskinklippede Hoveder og stod stille eet Minut. Han var en af de faa døde, som man mindedes paa den Maade.

Dødsarsagen angives officielt af Tyskerne til Lungebetændelse. Danske Læger har senere meddelt, at Bronchitis, naar den paagældende paa Forhaand er svækket og udslidt, kan føre til Døden i Løbet af et Par Dage, samt at Hunger-Vandudtrædningerne ogsaa kan finde Sted i Lungerne, hvorefter Døden vil indtræde meget hurtigt.

Kammeraterne angiver, at Aarsagen til Døden var, at E. B. S. var

slidt op legemligt og nervemæssigt, samt Pryglene Dagen før han døde. I hvert Fald har Dødsårsagen været en langsom Henrettelse, idet Gestapo først sugede Arbejdskraften ud af de deporterede, inden disse tilsidst styrtede.

I dette Tilfælde har det senere vist sig, at det afsjælede Legeme ikke blev ført til Krematoriet i Neuengamme, men er begravet paa Fattigkirkegaarden Ohlsdorf i Nærheden af Hamborg. Endnu er det ikke lykkedes at føre Støvet tilbage til Fædrelandets Jord.

Ovenstaaende Redegørelse er udarbejdet paa Grundlag af en lang Række Samtaler med Medfanger.

Som Bilag medfølger Skrivelse af 4. Juli 1945 fra Bylederen i Aabenraa, Overlæge Wollesen, til Chefen for den jyske Sabotage, Generalmajor V. Bennike.

23. Oktober 1946.

O. B. S.

Dr. med. *J. M. Wollesen*,
Overlæge ved
Det kommunale Sygehus
i Aabenraa.

Aabenraa, 4. Juli 1945.

Herr Generalmajor *U. Bennike*,
Aarhus.

Afdøde Dommerfuldmægtig *Bondo Svane* havde ogsaa før han kom ind i ledelsen af det illegale arbejde her i byen i længere tid arbejdet med illegal bladvirksomhed under dæknavnet O. Hansen. Da Svane og jeg fandt hinanden, dannede vi med Hoffmann, Rishøjgaard og Poulsen junior som mellemænd Aabenraa byledelse bestaaende af Svane, Enemark, Møller med undertegnede som byleder. Gennem Svane havde vi forbindelse med København, men adressen har jeg glemt igen. Her i byen dannede Svane grupper og var mellemmand ved levering af vaaben til øvelse for mandskabet. Desuden var han inde i det meste af arbejdet her i by og amt, hvor han var os en uerstattelig hjælp ved tilrettelægningen og organiseringen af modstanden. Jeg brugte ham ogsaa til distribution af ret store pengebeløb til trængende frihedskæmpere eller deres paarørende, som ikke kunde klare sig alene. Sabotage og opbevaring af vaaben har han ikke direkte taget del i. Han startede en forbindelse ad Søvejen herfra til Fyen for det tilfælde, at det skulde blive nødvendigt at undgaa lillebæltsbroen.

Desuden kan jeg meddele, at Svane var meget interesseret i det syd-slesvigske spørgsmål, hvilket optog ham meget. Ligeledes var han en bærende kraft ved en Kaj Munk mindefest her i byen, hvor han blandt andet var kasserer. Han har ogsaa gjort et stort arbejde for ungdomsbevægelsen her i egnen.

Jeg kan sige, at Svane var en stærk national præget mand, modig og klog. Han gik ind i det illegale arbejde med al sin styrke og kloge hjerne i fuld bevidsthed om risikoen, vi maatte løbe.

For en ordens skyld vil jeg tilføje, at jeg traf Svane i Frøslev-Lejren dagen før han kom til Tyskland. Vi havde forklaret det samme for Gestapo, nemlig at vi intet havde organiseret i Aabenraa. Da vi begge havde holdt fast ved dette, har Gestapo øjensynlig troet os, ihvertfald er de mennesker, der blev røbet i Aabenraa ikke røbet af Svane (eller mig). Et bevis paa hans mod kan maaske ogsaa være, at han ikke lod sig skræmme bort af, at jeg blev taget, selv om det var en aftale, at han skulde forsvinde, hvis jeg blev taget. Det var maaske dette mod, der fældede ham.

Men venlig hilsen

J. M. Wollesen.